

238 II. *Proeve eener ophelder. van de Crit. enz.*

maar met een gerust vertrouwen, op de onsterfelijkheid onzer ziele, in verband met onze strekking naar zedenlijke volmaking. — Vergeefs, intuschen, pijnigt zig de menschlijke rede, om deze hare vorderingen, of eischen door sluitredenen, dat is, uit hoogere beginzelen, te bewijzen: want deze voorwerpen behooren niet tot den kring onzer ervaring.

HIER over thands verder uitteweiden, zoude niets anders zijn, dan enen overgang te maaken van de *theoretische*, tot de *practische* rede, welker verklaring het bestek dezer *Proeve* niet toelaat: dewijl dezelve, alleen ingerigt om aan de *Critiek der zuivere rede* eenige opheldering, voor beginners in deze wetenschap, bijtedragen, de beëindwoording der vraag: „*wat, en in hoe verre, kunnen wij weten?*” ten doele heeft: terwijl het belangrijke vraagstuk: „*wat moeten wij doen?*” bij welker ontwikkeling en oplossing de boven bedoelde vorderingen (*postulaten*) zig opdoen, tot de *Critiek der practische rede* behoort.

III.

III.

BEANDWOORDING DER VRAAG: WAT IS VER-
LICHTING? (*)

VERLICHTING is „de uitgang van den mensch, uit den staat zijner vrijwillige onmondigheid.” — *Onmondigheid* noem ik het onvermogen, om zig van zijn eigen verstand, zonder de leiding van een ander, te bedienen. Deze onmondigheid is *vrijwillig*, wanneer de oorzaak van dezelve niet gelegen is in mangel aan verstand, maar in gebrek aan moed en aan 't besluit, om zig, voordaan, zonder leiding van een ander, alleenlijk van zijn eigen verstand te bedienen. „*Sapere aude!*” dat is, heb moed, om uit uwe eigen oogen te zien — dit is het *motto* der verlichting.

TRAAG-

(*) Deze kleine Verhandeling van den beroemden KANT is geschreven, onder de regeering van den grooten FREDRIK II; gelijk uit den inhoud blijkt. Men vindt dezelve reeds in het *Berl. Monatschrift*, IV B. 6 St. Naderhand is zij, bij verscheiden andere Verhandelingen van den onsterflijken Wijsgeer, onder den titel van *kleine schriften*, uitgegeven. — Wanneer men, behoorelijk, den tijd onder het oog houdt, in welchen deze Verhandeling geschreven is, zal dezelve den Lezer nog gewigtiger voorkomen.

Uitgever.

Q 4

TRAAGHEID en blôhartigheid zijn de oorzaken, waarom zoo veele menschen, niettegenstaande de Natuur hen, reeds zedert lang, voor meerderjaarg, of mondig, verklaard had, nogtans gaarne, hunnen geheelen leeftijd door, onmondig blijven: en even deze oorzaken zijn het tevens, waar door het aan anderen zoo weinig moeite kost, om zig tot derzelve momboirs, of voogden, optewerpen. Heb ik slegts een boek, dat voor mij denkt — eenen zielzorger, die voor mij geweten bezit — eenen arts, die mijn diët beoordeelt: dan behoefte ik mij zelven daar mede het hoofd, in 't geheel, niet te breken. Wat heb ik noodig zélve te denken, wanneer ik voor mij kan laten denken, en geld heb, om de genen, die dat lastige werk voor mij ondernemen willen, te betaalen? — Dat verre het grootste deel der menschen (het schoone Geslacht daar onder gerekend) den overgang tot mondigheid, behalve dat die moeilijk is, ook nog, daarenboven, voor zeer gevaarlijk blijve houden — daar voor weten de momboirs, die het optoezigt over de menschen, zoo welmeenend, op zig genomen hebben, wel te zorgen. Na dat zij hunne huisdieren eerst dom gemaakt hebben, en, zorgvuldig, steeds verhinderden, dat deze goede schepzels, nimmer, een' enkelen tred, buiten den loopwagen, waar in zij hen ingesloten hadden, doen durfden;

toonon zij hun nu, naderhand, het dreigende gevaar, wanneer zij het ooit mogten willen beproeven, om *alleen, zonder leidebanden, te gaan*. Nu is wel dit gevaar zoo groot niet: want, hoewel zij eenige maalen vallen mogten, zouden zij egter, daar door, eindelijk, leeren alleen lopen: maar een voorbeeld van dezen aard maakt hen toch vreesächtig, en schrikt, gemeenlijk, af om verdere proeven te nemen.

HET is, derhalve, voor elk' bijzonder mensch bezwaarlijk, om zig loserukken van eene onmondigheid, die hem schier natuurlijk is geworden. Als zijne tweede natuur, heeft hij haar regt lief gekregen, en is ook, voor 'shands, daar men hem immer belet heeft zijne kracht te beproeven en uitte oefenen, werkelijk, buiten staat, om zig terstond van zijn eigen verstand te bedienen. Leerstellingen en formulieren — die *mechanische* werktuigen van een redelijk gebruik, of liever misbruik, der natuurgaven — zijn de klusters eener altoosduurende onmondigheid. Wie het ook bestond, om dezelve afte werpen, zoude, al tans in het eerst, zelfs over de smalste graft, eenen slegts onzekeren sprong doen, dewijl hij aan eene dergelijke vrije beweging' te eenemaal ongewoon is. — Het is om deze reden, dat het aan zoo weinigen te beurte

242 *Beantwoording der vraag:*

valt, om, door eigen beärbeiding' van hunnen geest, zig uit deze onmondigheid loste-scheuren, en, dan nog, egter een' vasten tred te houden.

EERDER is het mogelijk, dat het *Publiek*, of een Volk, in 't gemeen, zig zelve, eenigzins, tot verlichting brenge, en mondig worde. Ja, dit kan bijna niet uitblijven, wanneer men hetzelfde slegts Vrijheid late. Want altijd zullen 'er zig eenige zelfdenkers, ook onder de aangestelde momboirs van den grooten hoop, laten vinden, die, na dat zij het juk der onmondigheid, zelve, van hunne schouderen hebben afgeworpen, den geest van eene, met de rede overëenkommende, schatting' der eigen waarde van den mensch, en van het bezef der verpligtinge van een' ieder, om *zelve te denken*, rondöm zig zullen verbreiden. — Hier bij is het egter opmerkelijk, dat het *Publiek*, welk, te voren, eerst door zijne momboirs onder het juk gebragt is geworden, naderhand, zelve deze min of meer verlichtte momboirs dwingt, om onder 't juk te blijven, wanneer, naamlijk, een ander gedeelte van de momboirs, voor alle verlichting' nu te eenemaal onvatbaar, kan goedvinden, om dat *Publiek* opterokken tegen de verlichters, en hetzelfde den troost en het heil der duisternis voorteprediken. Zoo zeer schadelijk is het,

VOOR-

wat is verlichting. 243

vooroordeelen te planten, wijl dezen hunne wraak, eindelijk, zelfs aan die genen uitoefenen, van welken, of van welker voorgangers, dezelve waren voordgekomen! Van hier, dat een *Publiek* niet, dan zeer langzaam, tot verlichting' kan komen. Eene omwenteling moge een Volk van personeelen dwang, en baat- of heersch-zuchtige onderdrukking, ontslaan: maar nooit zal zij, eenslags, in de manier van denken, waare hervorming voordbrengen. Nieuwe vooroordeelen zullen de plaats der ouden vervangen, en, even als te voren, tot leidebanden strekken voor den grooten hoop, die niet denkt.

ONDERTUSSCHEN, wordt 'er tot deze verlichting' niets gevorderd, dan *vrijheid* — en wel de onschadelijkste van alles, wat dien naam verdient, te weten, de vrijheid om, in alle stukken, een *openlijk gebruik* van zijne eigen rede te maaken. — Maar hoe is het thands nog in de waereld? Van alle zijden hoor ik roepen: *redeneert niet!* De Officier zegt: *redeneert niet, maar exerceert.* De Finantieraad: *redeneert niet, maar betaalt!* De Geestlijke: *redeneert niet, maar gelooft!* 'Er is slegts één Regent, die tot zijn Volk zegt: *redeneert*, zoo veel gij wilt, en waar over gij wilt, *maar gehoorzaamt*

244 *Beantwoording der vraag:*

zaamt (*). Voords, vinde ik, allerwegen, bepaling der vrijheid.

Welke bepaling is dan der vrijheid hinderlijk, en welke bevordert dezelve? Ik andwoorde: het *openbaar gebruik* der rede moet altijd volkomenlijk vrij zijn. Dit alleen is in staat, om verlichting, onder de menschen, tot stand te brengen. Doch het *bijzondere gebruik* der rede moet, dikwijls, zeer naauw beperkt wezen, zonder egter, daarom, den voortgang der verlichtinge, aanmerkelijk, te hinderen. Door het *openbaar gebruik* zijner eigen rede, versta ik dat gebruik, welk iemand, als *Geleerde*, ten overstaan van het lezende *Publiek*, van dezelve maakt. Het *bijzondere gebruik* noem ik dat geen, welk iemand, in een' zekeren, hem toebetrouwden, post, of in eenig openlijk ambt, daar van maaken mag.

Tot veele bezigheden, welken met het belang van 't gemeene wezen verstrengeld zijn, is eene zekere werktuiglijke kracht (een *mechanismus*) noodzaaklijk, waar door eenige leden der Maatschappije zig geheel lijdelijk

(*) De Hoogleeraar bedoelt den grooten FREDRIK.

wat is verlichting. 245

lijk gedragen moeten, om door eene, konstlijk bewerkte, eenparigheid, van de Regeering, ter bereiking' van openlijke oogmerken, gedreven, of altans van de verftoring' dezer oogmerken te rugg' gehouden, te worden. Hier nu is het, voorzeker, niet geoorlofd, te *redeneeren*: maar men moet slegts *gehoorzaamen*. Doch, voor zoo verre iemand, die een deel van het konstwerktuig (of van de *machine*) uitmaakt, zig tevens aanmerkt als lid van een gemeen wezen, ja zelfs van de groote Waereldmaatschappij, en, derhalve, in hoedanigheid van een' Geleerden, in den eigenlijken zin, zig, door zijne schriften, tot het *Publiek* wendt — in zoo verre, zeg ik, kan hij, in alle opzigten, vrijelijk, redeneeren, zonder dat, daar door, de bezigheden behoeven te lijden, welken hij, voor zijn hoofd, als lid van het werktuig, moet bevorderen. Dus zoude het zeer verdervelijk zijn, wanneer een Officier, wien van zijn' hoogerem Officier iets wordt aanbevolen, in den dienst, eerst over het doelmatige, of nuttige, van dat bevel, overluid, wilde redenkavelen. Zijn pligt is te gehoorzaamen. Doch het kan hem, naar billijkheid, niet belet worden, om, als Geleerde, over de gebreken in den krijgsdienst, aanmerkingen te maaken, en dezelve aan zijn *Publiek*, ter be-

beoordeeling, voortelleggen. Zoo mag een Burger zig niet onttrekken de schatting te betalen, welke hem wordt opgelegd: en eene litzinnige berisping van het geen men hem gelast optebrengen kan, als een *scandaal*, welk tot algemeene wederstreving aanleidelijk zou kunnen zijn, gestraft worden. Nogtans handelt die zelfde man niet tegen zijn burgerplicht, wanneer hij, als Geleerde, tegen de ongepastheid, of ook de onregtvaardigheid, van dergelijke belastingen, zijne gedachten openlijk mededeelt. Even zoo is een Geestlijke verbonden, om zijne *Katechizanten*, en Gemeente, volgens de *symbolische* boeken der kerke, welke hij dient, te onderrigten: want op dit beding is hij aangenomen. Maar, als Geleerde, heeft hij volkomen vrijheid, ja is zelfs 'er toe geroepen, om alle zijne, zorgvuldiglijk beproefde, en welmeenende, gedachten, over het gebrekige in elk *symbolum*, het *Publiek* mededeelen, en openlijke voorlagen te doen tot verbetering' van het religie- en kerk-wezen. Ook is, in zulk een gedrag, niets, dat het geweten zoude kunnen krenken. Want, wat hij, volgens zijn beroep, als Gevolmagtigde der Kerke, leert, dat stelt hij als zoodanig iets voor, ten opzichte waar van hij geene vrije magt heeft, om hetzelfde naar eigen goeddun-

ken

ken voortedragen, maar het welk hij, volgens zijne aanstelling, naar 't voorschrift, en in den naam van anderen, leeren moet. Hij kan zeggen: „ onze kerk leert dit of dat; en deze zijn de bewijsgronden, van welken zij zig bedient.” Voords trekt hij alle het mooglijke *practikaal* nut, voor zijn Gemeente, uit stellingen, welken hij, voor zig zelve, niet met volle overtuiging zoude onder teekenen, maar tot welker voordragt, egter, hij zig kan verbinden; dewijl het toch niet geheel onmogelijk is, dat daar in eenige waarheid verborgen ligt, ten minsten, dewijl daar in niets gevonden wordt, 't welk den inwendigen Godsdienst beledigt. Indien dit laatste het geval ware, en hij, in de leerstellingen van zijne kerk, zaaken vond, welken de ware *religie* schaaden; dan zoude hij zijn ambt moeten nederleggen, wijl hij hetzelfde, met geen gerust geweten, langer konde waarnemen. Het gebruik, derhalve, welk een aangesteld Leeraar van zijne rede, bij zijne Gemeente, maakt, is slegts een *bijzonder gebruik*: want, laat de Gemeente zoo groot zijn, als zij wil, dezelve blijft toch immer eene huislijke verzameling; en, ten aanzien van Haar, is de Leeraar, als priester, niet vrij, en kan het ook niet zijn, wijl hij in den naam van een' vreemden spreekt, en den last

248 *Beantwoording der vraag:*

last uitvoert, welken men hem heeft opgelegd. Daartegen, heeft de Geestlijke, als Geleerde, die, door zijne schriften, tot het *Publiek*, naamlijk tot de Waereld, spreekt, en dus in het *openbaar gebruik* zijner rede, eene onbepaalde vrijheid, om zig van zijne eigen rede te bedienen, en in zijn eigen perfoon te spreken. Want, dat de Momboirs des Volks, in geestlijke zaaken, zelve, wederom, onmondig zouden moeten zijn, is eene ongerijmdheid, welke op de verëeuwiging der ongerijmdheden zoude uitloopen.

MAAR zoude niet een gezelschap van Geestlijken, bij voorbeeld, eene Kerkvergadering, of eene *eerwaardige Classis* (gelijk de *Hollanders* zeggen) geregtigd zijn, om zig, onder elkander, met eeden te verbinden tot het onveränderd bewaaren eener zekere kerkleere, om dus eene altijdduurende oppervoogdij over elk der ledemaaten, en daar door over het Volk, te voeren, en deze voogdij, als ware het, te verëeuwigen?

Ik andwoorde rondüit: dit is onmooglijk. Zulk eene overëenkomst, welke aangegaan wierd, om het menschlijke Geslacht, van alle verdere verlichting, in zaaken der *religie*, voor altoos aftehouden, is volstrektlijk nietig

en

wat is verlichting. 249

en van 'geener waarde; al ware dezelve ook door de opperste magt, door Rijksdagen, en de plegtigste vredesverbonden bevestigd. Een tegenwoordig geslacht kan nooit in een eedgenootschap treden, waar in het zig verbindt, om het volgende geslacht in een' toestand te plaatzen, in welken het den mensch onmooglijk wordt gemaakt, om zijne kennis, voornaamlijk in zaaken van zoo veel belang, als de *religie*, uittebreiden, van dwalingen te zuiveren, en, in het algemeen, ten aanzien der verlichtinge, vorderingen te maaken. Dit ware eene belediging tegen de menschlijke natuur, wier oorspronkelijke bestemming juist in deze vorderingen gelegen is. De Nakomelingschap heeft dus het volkomenste regt, om alle dergelijke besluiten, als onbevoegd, en te eenemaal onwettig, te verwetpen. De toetsteen van alles, wat aan een Volk, als *wet*, kan worden voorgeschreven, ligt in de vraag: of een Volk zig zelve wel zulk eene wet zoude kunnen voorschrijven? Nu zoude dit wel, in afwachtinge van iets beters, voor een' bepaalden korten tijd, mooglijk wezen, om vast eene zekere order in te voeren: doch niet, dan met vrijlating' aan ieder' burger, inzonderheid aan elk' Geestlijken, om, in hoedanigheid van Geleerde, openlijk, in zijne schriften, over het gebre-

II. DEEL.

R

ki.

kige, welk hij in de leerstellingen, en gebruiken, der Kerke vindt, zijne aanmerkingen te maaken; terwijl, intusfchen, de ingevoerde order nog immer voortduurt, tot dat de verlichting zoo verre gevorderd is, dat de Geestlijken, door verëeniging' (zoo niet van alle, ten minsten) van eenige stemmen, den *Souverain* konden voorflaan, om ook die Gemeenten, die, naar hare inzigten, in de verandering der begrippen, omtrend zaaken van *religie*, zijn overëengekomen, en zig tot dat einde verëenigd hebben, in bescherming te nemen — zonder egter, daar door, anderen te hinderen, die bij het oude verkiesen te blijven.

DOCH zig te verëenigen, om, op ders duur, een godsdienstfelzel te verdedigen, waar aan niemand, openlijk, zou mogen twifelen — dit is te eenemaal ongeoorlofd, al ware het dan ook flegts voor den leeftijd van een enkel mensch, dewijl, daar door, gedurende zulk een tijdvak, altans, den mensche de weg ter verbetering' zoude afgeden, en zelfs aan de Nakomelingen, werkelijk, schade worden toegebracht. Een mensch moge, voor zijn' perfoon, voor eenigen tijd, goedvinden de verlichting uitteftellen, in het geen hij verbonden is *zelve* te
on-

onderzoeken: maar van dezelve voor altijd afftand te doen voor zijn' perfoon — hoe veel meer dan voor de Nakomelingfchap? — dit heet, de heilige regten der Menschheid schenden, ja, dezelve met voeten treden! Het geen nu een Volk niet eens, aangaande zig zelve, besluiten mag, dat mag een Monarch, nog minder, ten aanzien eenes Volks, besluiten: want zijn wetgevend gezag berust even hier op, dat hij den algemeenen Volkswil in den zijnen verëenigt. Wanneer hij flegts daar op uit is, om alle ware, of vermeende, verbeteringen met de burgerlijke order, in verband, te zamen, te doen beflaan; kan hij, voor het overige, zijne Onderdaanen zelve alles laten verrigten, wat zij (gelijk men zegt) tot heil hunner zielen dienftig oordeelen. Dit gaat hem, in 't geheel, niet aan: maar wel de zorg, om te verhoeden, dat de eene den anderen niet, op eene geweldadige wijze, hindere, dat geen, uit all' zijn vermogen, te bevorderen, welk hij, godsdienstiglijk, meent noodig te zijn. Het zoude zelfs der majesteit eenes Konings afbreuk doen, wanneer hij zig in zulke zaaken mengde, en de fchriften, door welken het Volk zijne eigen begrippen tracht in order te brengen, aan zijn oppertoezicht en regeering onderwierp: het zij hij dit, uit

252 *Beantwoording der vraag:*

eigen hooger inzicht, deed (zig, daar door, blootstellende aan het verwijt: *Caesar non est supra Grammaticos*); het zij hij (en veel meer, indien dit laatste het geval ware) zijne opperste magt zoo zeer verlaagde, dat hij het geestlijke *despotismus* van eenige tirannen, in zijnen Staat, tegen zijne overige Onderdaanen, ondersteunde.

HET gezegde leidt ons tot de vraag: „leeven wij thands in eene verlichtte eeuw?” Ik andwoorde: *neen*, maar wel in eene eeuw van *verlichting*. — Dat de menschen, in de tegenwoordige gesteldheid der zaaken, over het geheel genomen, reeds in staat zouden zijn, of in zulk een' toestand kunnen geplaatst worden, om, in *religie-zaaken*, zig van hun eigen verstand, zonder leiding' van een' ander', zeker en goed, te bedienen — daar aan ontbreekt nog zeer veel. Doch 'er zijn egter duidelijke daadzaken voor handen, dat hun de weg gebaad wordt, langs welken zij, ook in dit opzigt, vrijelijk, kunnen voorwaards streeven, en dat het geen de algemeene verlichting, of den uitgang uit de vrijwillige onmondigheid, toe dus verre, hinderde, allengskens, begint minder te worden. — Ten dezen aanzien, noem ik onze eeuw *die der verlichting*, of de eeuw van FREDRIK.

EEN

Wat is verlichting. 253

EEN Vorst, die het zig niet onwaardig acht, te zeggen: „ik houde het voor een' *pligt*, in *religiezaaken*, den menschen niets voorteschrijven, maar hun, daar in, volkomen vrijheid te laten:” — een Vorst, die zelfs den hoogmoedigen naam van *verdraagzaamheid* verächt, en volstrecte *gelijkheid* van regten eerbiedigt — zulk een Vorst is zelve verlicht, en verdient, van de dankbare Waereld, en Nakomelingschap, geroemd te worden als de Man, die, altans van de zijde der Regeeringe, het menschlijke Geslacht, het eerst, van de onmondigheid ontsloeg, en een' iegelijk vrijheid gaf, om, in zaaken des gewetens, zig van zijne eigen rede te bedienen. Onder Hem, durven verëerenswaardige Geestlijken, zonder de pligten van hun ambt te krenken, als *Geleerden*, hunne begrippen, en oordeelen, schoon, hier en daar, van de aangenomen *kerksymbolen* afwijkende, vrij en openlijk, aan de waereld, ter beproevinge, voordragen: nog meer durft elk ander mensch dit te doen, die door geen' ambtspligt beperkt is.

DEZE geest van *vrijheid* breidt zig ook naar buiten uit, zelfs daar, waar hij met uitwendige hindernissen cener Regeering', die haren eigen pligt en last niet verstaat, te

R 3

wor-

worstelen heeft. Het voorbeeld van *Pruisfen* toont, dat men, bij het genot van de volkomenste vrijheid, voor de openlijke rust, en de eenigheid, van het gemeene wezen, in het allerminst, niet behoeft te vreezen. — Waarlijk, de menschen arbeiden zig, van zelve, uit hunnen onbeschaafden toestand, allengskens, uit, indien men maar niet, opzettelijk, allerlei konstgrepen gebruikt, om hen kinderen te doen blijven.

Ik heb het hoofdpunt der 'verlichting', naamlijk, 's menschen uitgang uit zijne vrijwillige onmondigheid, inzonderheid in *religieusaaken* gezet. De reden is, om dat onze Beheerschers, ten aanzien van konsten, en wetenschappen, zoo zeer geen belang hebben, om den momboir over hun Volk te speelen; en ook, om dat de onmondigheid, in de *religie*, de ontëerendste zoo wel, als de verdervelijkste, van allen is.

MAAR de denkwijs van een' Staatsregent, die deze vrijheid begunstigt, breidt zig verder uit, en doet hem gemakkelijk bevroeden, dat het, zelfs ten opzichte zijner *wetgevinge*, geenzins gevaarlijk zij, aan zijne Onderdaanen toetestaan, dat zij van hunne rede, *openlijk*, gebruik maaken, en hunne gedachten, over een

een beter Staatsstelzel, of wetboek, in 't licht geven, ja zelfs het stelzel, dat voor handen is, met vrijmoedigheid, beoordeelen. Een glansrijk voorbeeld hier van hebben wij, in ons midden. De Koning, dien wij verëeren, is, ook in dit opzigt, de eerste, die hetzelfde aan de waereld toont!

Hij, intuschen, *alleen*, die zelve verlicht, voor geene schaduwbeelden vreest, en te gelijk een welgeëfend leger, tot waarborg der openlijke ruste, bij de hand heeft — kan dat zeggen, wat geen Vrijstaat waagen durft: *redeneert zoo veel gij wilt, en waar over gij wilt: maar gehoorzaamt!* Zoo vertoont zig hier een verwonderlijke, en onverwachte, gang der menschlijke zaaken, in welken, wanneer men dien *in het groot* beschouwt, ook ten aanzien van andere dingen, bijna alles wonderspreukig is! Een grooter trap van burgerlijke vrijheid, zou men zeggen, schijnt der vrijheid van den geest eenes Volks voordeel te wezen; en, nochtans, is het juist deze, die aan denzelven onöverkomelijke hinderpaalen in den weg legt. Een mindere trap van burgerlijke vrijheid verfschaft, in tegendeel, den geest de noodige ruimte, om zig, volgens all' zijn natuurlijk vermogen, te

256 *Beantwoording der vraag: enz.*

te kunnen uitzetten. Wanneer dan nu de Natuur, onder deze harde schel, de kiem, waar voor zij de tederste zorg draagt, ik meen de geneigdheid en de bestemming tot *vrij denken*, genoegzaam ontwikkeld heeft; zoo werkt deze allengs te rugg' op het volkskarakter (maakende een Volk meer en meer vatbaar om *naar vrijheid te handelen*), en, eindelijk, ook zelfs op de grondslagen der Regeeringe; zoo dat deze het voor zig beter vindt, den mensch, die nu *meer dan een bloot werktuig* is, volgens de waarde zijner redelijke natuur, *voordaan te behandelen*.

IV.

IV.

AAN DEN LEZER VAN HET VOLGENDE VERS.

DE Wijsgeer, als zoodanig, is een geheel ander mensch, als de Dichter. De redebegrippen van den eersten, waar aan geene aanschouwing — geene voorstelling der verbeelding — volkomen kan gelijk wezen, zijn juist het tegenstuk (*pendant*) der *aesthetische*, die zig nergends, met meerdere glans, dan in de Digtkonst vertoonen. In den grond is, derhalve, gelijk Vader KANT zegt (*), alle Wijsgeerte *profaisch* en hij, die den voorslag deed, om voordaan *poëtisch* te filosofheeren, verdiende een niet veel beter onthaal, dan iemand, die den Koopman voorloeg, om zijne handelboeken niet meer in *prosa*, maar in *versen*, te gaan schrijven. Evenwel is 'er, tussehen den Wijsgeer en den Dichter, *enige* gelijkheid. De eerste verheft zig, door zijne zuivere redebegrippen, boven de ervaring; de andere poogt, door voorstellingen zijner verbeeldingkracht, mede de grenzen der ervaring te overschreiden, en, zoo veel hij kan, de daarstelling der redebegrippen te naderen. Waarom anders — gelijk die zelfde groote Man (†) aanmerkt — noemt men de digterlijke voorstellingen der verbeelding, dikwijls, *ideën*? behalve dat ook aan dezen, als inwendige aanschouwingen, geen begrip volkomen gelijk is.

Hij alleen, die zelve niet wijs is, of hij, die niet regt weet, wat Wijsgeerte, en wat Digtkonst zij, kan den voorrang der eerste, boven de laatste, in twijfel trekken. Doch even min kan men twisten, wie meer voortregts hebbe — de Wijsgeer, of de Dichter. De eerste is gebonden; de andere vrij. De eerste moet in *prosa* spreken; de andere kan, en mag, zijn talent, ook omtrend wijsgeerige stoffen, oefenen.

(*) Op het einde zijner Verhandeling: *von einem neuerdings erhobenen vornehmen Ton in der Philosophie.*
(†) *Crit. der Urtheilskraft*, f. 193.
R *